

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 6, Sayı/Issue 11, Ocak/January 2024, ss. 161-174.

Geliş Tarihi–Received Date: 27.11.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 05.01.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

NARH SİSTEMİ VE ANKARA’DA BİR NARH KAYDI ÖRNEĞİ

 10.53718/gttad.1396470

 HİCRAN BAYRAKCI*

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa’da yüz yıllarca uygulanan ekonomik sistemi benimsememiş, bunun aksine imparatorluk içerisindeki ürünlerin çokluğundan yararlanıp bu ürünlerin kullanımına yönelik politikaları benimsemiş ve bu politikaların uygulanmasını teşvik etmiştir. Osmanlı, aynı zamanda benimsediği merkezîyetçilik ilkesi gereği ekonomiyi de tamamen serbest bırakmayarak, halkın mal ve ihtiyaçlarına ulaşımını kolaylaştırmak için piyasalara düzenleyici müdahalelerde bulunmuştur. Bunun en tipik örneği ‘narh sistemi’dir. İslam devletlerinde narh sistemini uygulamanın doğru olup olmadığı konusu tartışma sebebidir. Tartışmalar devam ederken sistem, birçok İslam devleti tarafından yıllarca uygulanmıştır. Osmanlı’da 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar narh kurumu iktisadi sistemin önemli bir parçası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu tarafından bu sistem muhtesiplik, kadılık gibi kurumlarla iç içe geçmiş bir şekilde başarılı bir biçimde yüzyıllarca yürütülmüştür. Narh sistemi, Osmanlı Devleti’nde ekonomik ve iktisadi hayatı tam anlamıyla idrak için incelenmesi gereken bir konudur. Osmanlı, hâkim olduğu yerlerdeki sosyal ve ekonomik yapıyı da göz önüne alarak sistemi bu coğrafyalara uyarlamış, halkın alım gücüne göre ve mevcut piyasa şartlarında olması gereken fiyat listeleri belirlemiştir. Sistemle birlikte halkın alım gücüne yönelik düzenlemeler yapılmasının yanı sıra üretilen ürünün kalitesi de denetlenmiştir. Eснаflar arası haksız rekabetin önüne geçilmiş, halk fahiş fiyatlardan korunmuş, kaliteli ve denetimli ürüne sahip olmuştur. Özellikle savaş, kıtlık gibi buhran dönemlerinde de fiyatları ve ürün kalitesini sıkı bir şekilde narh sistemi sayesinde kontrol etmiştir. Fiyat belirlenmesinde bu durumdan etkilenen bütün kesimi dikkate almış ve sisteme muhalif davranışları engellemiş ve cezalandırmıştır. Kadının narh sistemini uygulamadaki en büyük yardımcısı muhtesiptir. Bu çalışma, Osmanlı iktisadi yaşamında narh sisteminin yeri ve önemini saptamak için kaleme alınmıştır. Özgünlük açısından 1850-1851 yıllarını ihtiva eden 945 numaralı Ankara Kadı Sicilindeki 2 adet narh kaydının değerlendirmesini konu edinmektedir. Araştırma, art arda iki yılın narh kayıtlarını içerdiği için bu iki zaman aralığında Ankara’daki ekonomik seyri araştırmak ve görmek bakımından dikkate değerdir. Tipik bir taşra şehri olan Ankara’nın söz konusu iki yıldaki (1850-1851) narh listelerinde görülen ürünlerin fiyat değişimine ışık tutması açısından önemlidir. Narh kayıtlarının seçildiği tarih tarafımızca rastgele seçilmiş bir defterden alınmıştır. Çalışmada, Tanzimat Fermanının ilanından 10 yıl geçmiş ve Osmanlı İmparatorluğu yeni bir kimliğe bürünmeye çalışırken bu süreçte taşradaki ekonomik yaşam bir nebze olsun açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan kadı sicili 945 numaralı Ankara Kadı Sicilinden elde edilmiştir. 19 Safer 1266 tarihli belge numro 889 olarak kaydedilmiş ve zamanın Ankara Kaymakamı Mehmet Şerif Ağa başkanlığındaki heyet tarafından narh belirlenmiştir. Numro 261 olarak kaydedilen ikinci narh listesi belgesinin tarihi ise 19 Safer 1267’dir ve Ankara Kaymakamı Hacı Mustafa Ağa başkanlığındaki heyet tarafından belirlenmiştir. Bu iki yılın narh kaydının karşılaştırılması tablo şeklinde verilmiştir. Ürün fiyatları ilgili esnaf başlığı altında liste halinde sıralanmıştır. Tablolar karşılaştırmaya tabi tutularak ürünlerin fiyatları artış ve azalış şeklinde değerlendirilmiştir. Daha sonra belgelerde 46 yıl geri gidilerek H. 1220 yılının Ankara kış narhı tespit edilmiş ve tablo haline getirilmiştir. Ankara’nın 889 no’lu Şer’iyye sicil defterinden alınan narh kaydı tablo haline getirilmiştir. 46 yıl önce yani H. 1220 yılının Ankara kış narhı ile 46 yıl sonranın yani H. 1266 yılının narh fiyatları karşılaştırılmıştır. 46 sene geçen fiyat farkları göz önüne serilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, E- Posta: hicranbayrakci@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6935-6599.

Ankara'nın 46 yıllık narh sistemi içerisindeki ürünlerin fiyat farkları, pazar ekonomisindeki değişim ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda narh sistemine Osmanlı İmparatorluğu tarafından büyük önem verildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Narh, Ekonomi, Ankara.

NARH SYSTEM AND AN EXAMPLE OF NARH REGISTRATION IN ANKARA

ABSTRACT

The Ottoman Empire did not adopt the economic system that had been implemented in Europe for centuries, on the contrary, it took advantage of the abundance of products within the empire and adopted policies for the use of these products and encouraged the implementation of these policies. At the same time, the Ottoman Empire did not completely liberalize the economy in accordance with the principle of centralism it adopted but made regulatory interventions in the markets to facilitate the people's access to goods and needs. The most typical example of this is the 'narh system'. The issue of whether it is correct to apply the narh system in Islamic states is a cause for debate. While debates continue, the system has been implemented by many Islamic states for years. In the Ottoman Empire, the narh institution was an important part of the economic system until the second half of the 19th century. This system was successfully implemented by the Ottoman Empire for centuries, intertwined with institutions such as muhtesip and kadi. The narh system is a subject that needs to be examined in order to fully understand the economic and economic life in the Ottoman Empire. The Ottoman Empire adapted the system to these geographies, taking into account the social and economic structure of the places it dominated, and determined price lists according to the purchasing power of the people and under the current market conditions. With the system, in addition to making regulations regarding the purchasing power of the public, the quality of the produced product was also inspected. Unfair competition between tradesmen was prevented, the public was protected from exorbitant prices, and they had access to quality and controlled products. Especially in times of crisis such as war and famine, prices and product quality were strictly controlled through the levy system. When determining the price, it took into account all segments of society that would be affected by this situation and prevented and punished behavior that opposed the system. The woman's biggest helper in implementing the narh system is the muhtasip. This study was written to determine the place and importance of the narh system in Ottoman economic life. In terms of originality, it is about the evaluation of 2 narh records in the Ankara Kadi Register numbered 945, covering the years 1850-1851. Since the research includes price records for two consecutive years, it is noteworthy in terms of researching and seeing the economic course in Ankara in these two time periods. It is important in terms of shedding light on the price changes of the products seen in the price lists of Ankara, a typical provincial city, in the two years in question (1850-1851). The date on which the narh records were selected was taken from a randomly selected book by us. In the study, 10 years have passed after the declaration of the Tanzimat Edict and while the Ottoman Empire was trying to assume a new identity, the economic life in the provinces was tried to be explained to some extent. The kadi registry used in the research was obtained from the Ankara Kadi Registry number 945. The document dated 19 Safer 1266 was recorded as number 889 and the price was determined by the committee chaired by the Ankara District Governor of the time, Mehmet Şerif Ağa. The date of the second price list document, recorded as Numro 261, is 19 Safar 1267 and was determined by the delegation headed by Ankara District Governor Hacı Mustafa Ağa. Comparison of the price records of these two years is given in the form of a table. Product prices are listed under the relevant tradesman heading. The tables were compared and the prices of the products were evaluated as increases and decreases. Later, by going back 46 years in the documents, the Ankara winter rate of 1220 H. was determined and tabulated. The price record taken from Ankara's Sharia registry number 889 was tabulated. The Ankara winter rate of 46 years ago, that is, in 1220 A.H., was compared with the price of the winter price of 46 years later, that is, in 1266 A.H. The price differences over 46 years are revealed. The price differences of the products within Ankara's nearly 50-year-old price system and the change in the market economy have been tried to be revealed. As a result of the study, it was determined that the narh system was given great importance by the Ottoman Empire.

Keywords: Ottoman Empire, Narh, Economic, Ankara.

GİRİŞ

Narh kelimesi Farsça kökenli olup aslı nirh'dir, 'kıymet ve fiyat' anlamındadır. Halk arasında kullanımı ise narh şeklindedir.¹ Narh, dar anlamda devlet tarafından ürünlerin fiyat ve kalite kontrol mekanizmasıdır. Narh uygulamasının meşru olup olmadığıyla ilgili İslam âlimlerinin üzerinde uzlaştığı bir görüş yoktur. Ulema narhın hükmü hususunda görüş ayrılığına düşmüştür. Normal işleyen piyasa şartlarında narh Hanefi mezhebine göre mekruh, diğer üç mezhebin mensuplarına göre ise haram olarak değerlendirilmiştir. Şafiilerden ve Zeydilerden bazılarının göre narh bolluk veya pahalılık ayrımı olmaksızın kesin olarak haram bir uygulama olarak

¹ Cengiz Kallek, "Narh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 387.

NARH SİSTEMİ VE ANKARA'DA BİR NARH KAYDI ÖRNEĞİ

değerlendirilmiştir.² Bu görüş ayrılıklarına rağmen İslam devletlerinin birçoğunda narh sisteminin uygulandığı bilinmekte ve görülmektedir. İslam tarihinde Emevilerden itibaren narh uygulamasının kullanıldığı ve fiyatların denetlenmesinden 'hisbe' adlı teşkilatının sorumlu olduğu bilinmektedir.³

Batı dünyasının Orta Çağlarında ticaret etiği kutsal metinlere konu olmuştur. Avrupa toplumlarında diğer uğraşlar gibi ticaret de dini ahlaka tabi görünmektedir. Hristiyanlık teolojisine yaptığı katkılarla bilinen Aziz Thomas Aquinas'ın bir metninde ticari hayat ve ürünlerin fiyatlandırılması ile ilgili görüşleri dikkat çekicidir. Aquinas'a göre hayatın günlük işleyişinde alışveriş sırasında neyin adil olduğunu yasaların belirlemesi gerekir. Bir ürünü hak ettiği fiyatın üstünde satmak açıkça günahdır der ve bunun komşuyu aldatmak olduğunu ekler. Sahtekârlık dışında alışverişin tanımı satıcı ve alıcının ortak faydasıdır. Biri diğerinde olana diğeri de öbüründe olana ihtiyaç duyduğu için alışveriş alış veriş olgusu ortaya çıkmıştır. Ortak fayda için oluşturulmuş bir olgu bir tarafa diğerinden daha fazla yük olmamalıdır ve bunun doğal sonucu olarak iki taraf arasındaki sözleşmeler eşitliği korumalıdır. İnsanların kullanımına sunulan bir ürünün fiyatı onun kalitesiyle aynı orantıdadır. Bu sebeple para icat olunmuştur. Dolayısıyla bir ürünün kalitesi fiyatının üstünde ise ya da bir ürünün fiyatı kalitesinden yüksekse orada adil bir eşitlik söz konusu değildir. Ürünü ederinden ucuza almak ve değerinden pahalıya satmak adil olmadığı gibi yasal da değildir.⁴

1. Narh Sistemi ve Uygulaması

Osmanlı Devleti merkezi otoritesini kırsal ve kentsel bölgelerde, iktisadi alanlarda da korumak için birçok yönteme başvurmuştur. Narh uygulaması da bunlardan birisidir. Osmanlı Devleti, narh sistemini kendi güncel ekonomik yaşamına uyarlayarak hayata geçirmiş ve bu sistemi günlük iktisadi düzenine göre geliştirerek uygulamıştır. 19. asrın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nde her çeşit eşya ve yiyecek ürünlerinin kalitesi ve fiyatları, devletin önemli bir görevi olarak, büyük resmi makamlarca tanzim edilmekte ve düzenlenmektedir.⁵ Osmanlı'da narh sisteminin kullanımına dair ilk örneği, Oruç Bey Tarihi'nde yer alan bilgilerden görmektediriz. Oruç Bey Tarihi kayıtlarında kadıların, rüşvet alarak ve fesatla halka zulmettiği bilgisini alan Sultan Beyazıt Han, kadıların toplatarak hapsedmiş ve daha sonrada yakılmalarını emretmiştir. Bunun üzerine veziri Ali Paşa araya girerek durumu düzeltmeye çalışarak rüşvetin sebebinin kadı gelirlerinin az olmasından kaynaklandığını söylemiştir. Bunun üzerine padişahın 'öyleyse bunlara bir gelir buluver' emri üzerine Ali Paşa, kadıların ek gelir için miras paylarından 1000 akçede 20 akçe, şer'i mektup yazılarında ise her mektupta 2 akçe fiyat belirlemiştir. Bu olaydan sonra ise bu vergiler Ali Paşa tarafından koyulduğundan ismi 'Ali Paşa Narhı' olarak adlandırılmıştır.⁶

Osmanlı iktisadi ve ekonomik sisteminin amacı, adalet ve ferah içinde yaşayan bir toplumdur. Bunu sağlamak içinse devlet elinden geleni yapmış ve dünyada yüzyıllardır uygulanan iktisadi sistemleri alıp, geliştirip kendi bünyesinde, şer'i ve örfi adetlerine uygun şekle getirip, adaletle uygulamıştır. Bu ilke çerçevesinde narh sistemine de büyük önem verilmiştir. Zira devletin yöneticilerinin önemli görevleri arasında narh denetimi ilk sıralarda yerini almıştır. Sadrazamların yapılması lazım gelen en önemli işlerinden biri narh fiyatlarını denetim altında tutmak, büyük şehirlerde gıda ve yiyecekleri zamanında toplayıp iase sıkıntısının önüne geçektir. Bu hususta herhangi bir ihmal şüphesi bile kendilerinin azline ve kakra uğramalarına sebep olabilirdi. Bu sebeple sadrazamlar yanlarında kadı ve muhtesiplerle birlikte genellikle Çarşamba Divanı'ndan sonra alayla çıkarları ve yolsuzlukları görünen esnafı falakaya yatırmak veya kulağından dükkânı önünde mıhlamak gibi cezaları uygulamaktan çekinmezlerdi.⁷

Osmanlı iktisadi ve içtimaî yaşamında düzenin korunmasında önemli bir rol de muhtesiplere aittir. Osmanlılarda *ihtisap ağası* veya *ihtisap emin* denilen muhtesip kurumu devletin kuruluşuyla birlikte ortaya çıkmış bir kurumdur. Kadı tayin edilen her alanda üstlendiği sorumluluklarla onun yardımcısı görevinde olan bir de muhtesip görevli olurdu.⁸ Muhtesibin birçok görevinin yanında kadı ile birlikte çarşı pazar kontrolü yaptığı, esnafı denetlediği, narhla belirlenen fiyatlara ve kaliteye uyulup uyulmadığı gibi sorumlulukları da vardı. Emri altında olduğu kadının emirlerini uygulayan ve yerine getiren ihtisap ağası bazı zamanlarda sadrazamla birlikte şehirde dolaşır, narh fiyatlarıyla alakadar olup esnafın kanunlara uyup uymadığını denetlemiştir. Bu gibi yetkileriyle halk ve esnafın arasındaki ilişkileri düzenleyerek ekonomik ve sosyal hayatın önemli bir görevini devlet adına yerine getirmiştir. Özellikle iktisadî konularda kadının yardımcısı olarak görev yapan muhtesip

² Cengiz Kallek, "Narh Konusuna Yeniden Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Konya 2006, s. 258.

³ Kallek, "Narh Konusuna...", s. 268.

⁴ Alev Alatlı, *Batı'ya Yön Veren Metinler I*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 319-320.

⁵ Ömer Lütfü Barkan, "15. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tespit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, C. 1, S. 5, Ankara 1942, s. 326.

⁶ Altuğ Murat Köktaş, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Piyasa Düzenlemeleri: 1500-1700 İstanbul Kadı Sicillerinde Narh Uygulamaları", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 2, Niğde 2016, s. 229.

⁷ Barkan, *agm*, s. 326.

⁸ Ziya Kazıcı "Hisbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, s. 143.

esnafı denetler aynı zamanda esnafın loncalarını ve bütün haklarını da koruduğu için onların üzerlerinde büyük bir etkisi ve söz hakkı vardır.⁹

2. Muhtesip

Muhtesip, kökeni Selçuklulara dayanan ahi teşkilatının Osmanlı'daki şekli, loncalar üzerinde de etkili ve yetkili kişileridir. Muhtesipler, esnaf teşkilatı ve devlet arasında bir nevi köprü görevi görmüşlerdir. Kadının emrinde olan muhtesiplerin görevleri arasında genel olarak çarşı ve pazardaki iktisadi hayatın düzenini sağlamak, zorunlu ihtiyaç maddelerinin halkın eline ucuz ve uygun bir şekilde geçmesini temine çalışmak, iş yeri açma ruhsatı vermek ve vergi toplamak vardır. İktisadi konularda kadının yükünün hafiflemesine yardımcı olan muhtesiplerin, esnaf teşkilatları üzerinde büyük etkilerinin olduğu, çeşitli zamanlardaki yazılan hükümlerden görülmektedir.¹⁰

Muhtesipliğin günümüzdeki benzerinin ise belediyelere bağlı zabıta teşkilatı olduğunu söyleyebiliriz. Günümüz belediye iktisat müdürlerine benzerlikleri olan muhtesiplerin kontrolü altında olan şehirlerdeki toptan alım satım yerleri ve meydan pazarlarının ticaret hayatı ve özellikle büyük pazarlarda, çok hareketli geçmekteydi.¹¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda en yüksek devlet makamlarının alakası ne kadar büyük olursa olsun, fiyat işlerinin tanzimi hususunda genellikle kadınların vazifelendirildiği görülmektedir. Kadının emrinde muhtesip veya ihtisap ağası da denilen belediyenin yetkili bir zabıta memuru vardır ki bunun görevi kadının koyduğu hükümleri uygulamak ve çarşı pazardaki iktisadi ve sosyal hayatın nizamını sağlamaktır. Bu memur, makamını genel itibarıyla iltizamla almış bulunduğundan dolayı, pazarda satışa sunulan eşyalardan alınan ihtisap vergisini kendi bünyesinde toplamış, esnafı teftiş ederek belirlenen narhtan fazla veya eksik satanları belirleyip, ayıplı mal imal edenler ve satanlarla birlikte cezalandırmıştır.¹²

Narh belirlenirken bir ürünün piyasadaki fiyatının nasıl bir seyir takip ettiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bunu en iyi takibini yapan kişi muhtesiptir. Muhtesip, beraberindeki kol oğlanlarıyla birlikte çarşı pazarı devamlı surette kontrol altında tuttuğundan fiyatlara yabancı değildir ve yeni fiyat tespitinde kadının en büyük ve güvenilir yardımcısı durumundadır. Narh fiyatları belirlenirken ilgili esnafın fikir ve görüşlerine de başvurulmuş ve konu ile ilgili görüşleri alınmıştır.¹³ Muhtesip *narh akçesi* veya *narhlık* adıyla başka beldelerden gelen tüccarların ürünlerinin perakende satışı sırasında vergi toplamakla da yükümlüdür. Bu vergi geleneklere göre almırdı. Ceza için alınan vergiler de bu alanda toplanmıştır. *Cerime* denilen bir başka vergi türü ise esnafın kurallara uymaması sonucu alınmıştır. Bu vergilerin toplanmasıyla ihtisap gelirleri oluşmuştur.¹⁴

3. Osmanlı'nın Narh Sistemini Uygulama Sebepleri

Osmanlı Devleti, siyasi istikrarını devam ettirmek için her açıdan olduğu gibi ekonomik ve iktisadi kontrolü de elinde bulundurmaya zorunluluğunun farkındaydı. Bu nedenle de bu zorunlu kontrolü sağlamak için emek ve sermaye üzerinde kontrolü elinde tutmaya ısrarla bağlı kalmıştır. Parasal ilişkilerin çoğalması ve gelişmesi, sadece bu ekonomik dengeyi bozmakla kalmayıp aynı zamanda sosyal ve siyasal düzen ve hiyerarşiyi de alt üst edebilecek, yeni ve güçlü bir sosyal tabakanın doğması ve gelişmesi ile ilintilidir. Ekonomide parasal ilişkiler arttıkça, değiş tokuşun hacmi genişledikçe, tüccarlar toplum içinde güçlenecek, büyüyecek ve zenginleşecektir. Kısaca ifade etmek gerekirse böyle bir sınıfın doğması ile birlikte ekonomide finansal ilişkilerin genişlemesi arasında karşılıklı paralel bir ilişki vardır. Bu durumun oluşup gelişmesi sosyal-siyasal dengeyi bozabileceği gibi sınıfsal farklılıklar da yaratabilmektedir. Bu sebeple pek makbul karşılanmamıştır. Bu durumun önüne geçmek için de her türlü tedbir alınmış ve uygulanmıştır. Bu hareketin en tipik göstergesi narh ile konulan kurallar ve bu kuralları uygulamada gösterilen özen ve titizliktir. Fiyatlar tespit edilirken ticaretle uğraşan esnaf ve tüccar gibi gruplara hak olarak tanınan normal kâr haddi %5 ile %15 arasındadır, daha yüksek düzeyde kâr elde edilmesinin sıkı cezalar uygulanarak önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu derecede düşük tutulan bir kâr oranı ile sermayeyi büyütme imkânı çok zordur. Ekonomide faiz oranı normal olarak bu sınırın epey üzerinde olan, %15-25 arasında değiştiğinden mevcut nakdî sermayenin ticaret ve esnaflık sektörüne kaymasının imkânı yoktur.¹⁵

Narh sistemi, tekelliliğin gelişmesini önlemiş görünse de sosyal adaletin işlemesi ve korunması için gereklidir. Alışverişte mal fiyatları, üretim ve pazarlama emeği ve ona ödenecek bedel arasında karşılıklı kıymet

⁹ Kazıcı, *agm*, s. 143-144.

¹⁰ İbrahim Erdoğan, "Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisap Müessesesi ve Muhtesiplik Üzerine Bir Deneme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 11, Ankara 2000, s. 131-132.

¹¹ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, YKY, İstanbul 2018, s. 519.

¹² Barkan, *agm*, s. 327.

¹³ Mübahat Kütükoğlu, "Narh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 390.

¹⁴ Hülya Taş, "İhtisap Mukâta'ası Verilerinin Şehir Ekonomisi Açısından Anlamı: Ankara Örneği", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:8, S. 13, 2007/2, s. 415.

¹⁵ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018, s. 47-48.

NARH SİSTEMİ VE ANKARA'DA BİR NARH KAYDI ÖRNEĞİ

denkliğine göre belirmediği, narhın kadı kararıyla belirlendiği için Osmanlı şehirlerinde zanaat ve ticaret hayatı donuk bir görünüm sergilemektedir. Çünkü narh fiyatlarının resmi teklifçisi olan muhtesibin ve şehir ileri gelenlerinin görüşüne göre kadı tarafından belirlenen fiyat listesi halkın düşük gelir seviyesine ve alım gücüne göre belirlenmektedir. Zaten zanaat erbabı olsun, satıcı esnaf olsun, büyük sermaye ile çalışmadığından, büyük sermayeli ortaklar da olmadığı için, narh verilirken üretici ve satıcının yalnız emekleri hesaplanıyordu. Böylece ne satıcılar ne de zanaat sahipleri sermaye biriktirmek fırsatına hiçbir zaman erişemiyorlardı.¹⁶ Mübahat Kütükoğlu'na göre esnafın kanunî kârı %10-15 arasında değişiklik göstermiştir. Bu oran ise ihtisap kanun nâmelerinde “onu on bir” şeklinde geçmektedir. Bazen bu oran yapım aşaması zor ve çok emek isteyen işlerde %15'e hatta %20'ye kadar yükselebilmektedir.¹⁷ Bu durum ihtisap kanun nâmelerinin aksine şer'iyeye sicillerinde “onu on bir”, “onu on bir buçuk” ve “onu on iki” şeklinde yer almıştır.¹⁸

Tekelciliğin önlendiği ve sadece tüketim ihtiyacının esas alındığı bir sistemde sermaye birikimin olmaması doğal sonuçtur. Ayrıca İslam ekonomilerinin hemen hepsi kapitalizme karşı bir sistem yürütmüşlerdir. İslam ekonomisi, kapitalizmin dayandığı üretim sistemini uygulamaz. Bununla birlikte ihtiyaç duyulan kadar üretim fikrini benimser. İlk bakışta bu durum yüksek bir üretim kapasitesini meydana getirmeye gibi görünmektedir. Fakat küçük üreticiliğin hâkim olduğu bir ekonomik sistem içinde herkesin ihtiyacına cevap vermeye amaç edinen yüksek bir üretim düzeyi sağlanmıştır. Bir ürünün kalitesinin ve fiyatının kontrol edilmesi, narh sistemi olarak hayata geçmiştir. Bu bağlamda ürün fiyatlarının, temel prensip olarak tekelden yürütülmediği bir ekonomik ortamda meydana gelmesi hedeflenmiştir. Bilinmezlik ve belirsizliklerin giderildiği ekonomik sistemin yapı taşı fiyat denetimi ve narh sistemi içerisinde yer alan kalite denetimi ve bir standardın olmasıdır.¹⁹ Yatırım konusunda, ticaret sektörü devletin sıkı denetimine maruz kalmıştır. Kâr hududu, narh ve diğer denetlemelere rağmen ola ki bir sermaye birikimi oluşmuşsa ve bu denetleyicinin gözünden kaçmış olsa bile, bu sermaye birikimi iktisadi hayatın diğer sektörlerine yatırma olanakları son derece az hatta imkânsıza yakındır. Finansal olarak üstün bir zümrenin oluşmaması, halk arasında sınıfsal farkların yaşanmaması için bu denetim ve kontrol doğal bir tepkidir. Miri mülkiyet ve denetleme rejimi bunu mümkün kılmadığı gibi, esnaf örgütlerinin de kesin engellemeleri mevcuttur. Kısaca söylemek gerekirse Osmanlı ekonomi sistemi kapitalist sisteme yalnızca kapalı değil, aynı zamanda karşıdır. Bunun en açık örneği kapitalist sisteme en yakın olması gereken ticaret sektöründe gördüğümüz sınırlandırma, kontrol ve düzenlemelerdir.²⁰

4. Osmanlı Narh Sistemi Uygulama Şekli ve Politikası

Toplumsal düzeni sağlamak, ürün kalitesi ve ürün fiyatlarını belirlemek için konulan kurallara aykırı davranışlar, görülen olaylardandı ve bunun cezası ve yaptırımı oldukça sertti. Ticari ilişkilerde halkı kandırarak davranışlardan kaçınılması, ürün fiyatlarını gereksiz bir şekilde yükseltecek hareketlerden uzaklaşılması hedeflenmiştir. Üretilen ve halk tarafından ihtiyaç duyulan ürünlerin üreticiden tüketiciye gidebileceği en kestirme yolu bulmak amaçlanmış ve komisyonculuk cezai yaptırıma tabi tutulmuştur.²¹ Bazen narh uygulamasında kurallara uymayan ve toplum düzenini bozan esnafın sözle uyarılıp durumunu düzeltmeyenlerin mahkemeye çıkarıldığı görülmektedir. Buna örnek olarak Ayntab şer'iyeye sicilinin 1540 yılına ait bir hüküm kaydında fırıncı esnafının düşük kalitede ekmek çıkarması sorun teşkil etmiş ve bu durum muhtesip başkanlığında bir heyet tarafından birkaç gün incelemeye tabi tutulmuş ve Altı fırıncı esnafının ekmeğinin topluma satışa sunulmak için yeterli nitelikte olmadığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine fırıncılar şeyhi tarafından bu 6 fırıncı hem sözle rencide edilmiş hem de olay mahkemeye taşınmıştır.²² Örgüt içi çatışmanın sınırını aşan kurallara aykırı davranışlar, tüketicilere ve topluma yansıdığı ve halkı ilgilendirecek duruma geldiği zamanlarda, kadı ve maiyetindeki yardımcılar olağan bir şekilde müdahale etme hakkına sahiptiler. Üreticinin ürettiği malların fiyatları ve kaliteleri mevzusunda anlaşmazlıklar çoğunlukla bu konuları kapsamaktadır. Bu gibi durumlarda esnaf loncalarının kuralları tespit etme bakımından yetkileri çok azdır. Bilhassa da ürün fiyatlarının tanımlanmasında, yetki devlet otoritesi olarak kabul edilen kadıya aittir. Esnafın narh fiyatlarının belirlenmesindeki rolü, üretilen ürünün üretim fiyatını yani maliyetini belirlemenin güçlüklerine yardımcı olmaktan öte gitmemiştir. Fakat belirtilmelidir ki esnafın, narhın konulmasında danışmanlıkla sınırlandırıldığı sanısı yanlıştır. Fiyat belirlenmesi ve kalite mevzusunda, genellikle sanıldığı gibi ilgisiz ve alakasız değildir. Özellikle bir ürünün kalitesi söz konusu olduğunda devletin görevlendirdiği kişiler kadar özen göstermişlerdir. Herhangi bir esnaflık alanında bu alanın üyelerinden birinin kurallara uymayan davranışı, o esnaflık örgütünün

¹⁶ Akdağ, *age*, s. 518.

¹⁷ Kütükoğlu, “Narh”, s. 390.

¹⁸ Kırım Hanlığı şer'iyeye sicillerinde yer alan örnekler için Bkz. Ahmet Doğan, “Bahçesaray Para Vaktfları Üzerine Tespitler”, *Son Bozkurt Mustafa Abdülcemil Kırmıoğlu Armağanı*, Haz. Sadettin Yağmur Gömeç, Pınar Yiğit Türker, Sonay Ünal ve Abdul Metin Çelikkibek, Berikan Yayınevi, Ankara 2023, s. 84

¹⁹ Ahmet Tabakoğlu, *Osmanlı Mali Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s. 67.

²⁰ Genç, *age*, s. 72.

²¹ Tabakoğlu, *age*, s. 68.

²² Leslie Peirce, *Ahlak oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, s. 250.

sosyal statüsünü örseleyerek, itibarına gölge düşürecek sonuçlar meydana gelmemesi için titizlikle davranmışlardır.

Temel gıda maddesi olan ekmeğ, et gibi ürünler başta olmak üzere narh uygulamasında tüketim maddelerinin çoğu için belirlenen narh fiyatlarında esnaf için belirlenen kâr sınırının %10'u aşmaması, narha aykırı davranışların ve ihtilafların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Zira faiz sınırı belli dönemlerde %20'e kadar çıkabiliyordu.²³ Finansal döngüde faiz sınırının %15-20'nin üzerine çıktığı dönemlerde ve yıllık enflasyonun da %5'i geçtiği zamanlarda, belirlenen narh fiyatlarına muhalif davranışların artması kaçınılmazdır ve bunun önüne geçmek hiç kolay olmamıştır.²⁴ Narh fiyatları kadı ve bölgenin ileri gelenleri tarafından belirlenir fakat fiyatlar belirlenirken üretici ve satıcı esnafın da fikrine danışılırdı. Bazen yeni narh talebi esnaf tarafından da gelebilirdi. Ham madde fiyatlarındaki yükseliş, koşulların değişimi esnafı bu talebe iten sebeplerden biriydi. Yeni narh belirlenmesinde doğrudan doğruya devlet tarafından girişim yapılmasının yanı sıra esnafın müracaatı veya tüketicinin müracaatı ile de narh tespiti yapılabilirdi. Esnafın yeni narh talebi başvurusu ise iki sebeple kendini gösterirdi. Bunlardan ilki, kendi içlerindeki anlaşmazlık ve çatışmayı önlemek için talep ettikleri narh idi. Esnafın narh tespiti hususunda ikinci müracaat sebebi ise genellikle ham madde fiyatlarının artmasıyla birlikte kar oranlarının azalması üzerine cereyan ederdi. Bu iki durumda da müracaat, resmi makamlarca münasip bulunduğu kabul edilir aksi takdirde ise reddedilirdi.²⁵

Narha muhalif davranışlarda, örneğin ekmeğin makul oranında veya kumaşın bir top uzunluğundaki %5 civarında olan oynamalar, doğal insanî yanılma hududu içerisinde addedilerek herhangi bir cezai yaptırım uygulanmazdı. Narhın dışındaki fiyat oynamaları sınırı aştığı zaman dahi savaş halleri ve kıtlık dönemleri dışında, genellikle yaygın kanının zıddına çok sert önlemlere başvurulmamıştır. Bu durumlarda kamu otoritesinin genelde izlediği yol bir daha yapmamasını salık vermek ve ikaz etmek olurdu. Suçlu Müslüman'a hapse atılma Gayrimüslim ise küreğe konma cezaları ise narhtan sapma yüksek oranlara çıktığında ve bu olay tekrar ettiğinde görülürdü. Ancak yine bu durumda da cezalandırma genellikle birkaç ay ile birkaç hafta arasında verilir ve fazla uzun sürmezdi.²⁶

5. Osmanlı'da Narh Uygulama Zamanları

Osmanlılarda yıllık ve mevsimlik narh verilmesinin yanı sıra sikke tashihlerinden sonra, kıtlık, tabii afetler, savaş ve ablukadan sonra da yeni narh belirlenmesi olurdu. Mevsimlik verilen narhlar gıda maddeleri üzerine gelen yeni fiyatlandırmayı gösterirdi. Savaş dönemlerinde olduğu gibi olağan dışı durumlarda ordunun ihtiyacı olan ürünlerin vergi karşılığı veya ücrete tabi toplanması piyasadaki maddelerin azalmasına ve aynı zamanda üreticilerinin de sefere katılması, pazarlara arz edilen ürün miktarının düşmesine ve fiyatların yükselmesine sebep olmuştur ve bu sebeple de yeni narh belirlenmesi zorunluluğu hâsıl olmuştur.²⁷

Osmanlı Devleti özellikle ithal edilen mallara ve tam bir rekabet ortamının mevcut olduğu piyasalara asla karışmamıştır. Osmanlı'nın müdahil olduğu piyasalar rekabetin tam olarak olmadığı tekeli piyasalardır. Bunun sebebi ise haksız rekabetin önüne geçmektir. Eğer müdahil olunmuşsa da bu müdahale daha çok tüketicinin refahı düşünüldüğü için yapılmıştır. Çünkü ekonomide ithal malları pazarı, sanayi ürünleri pazarı, tarım pazarı, yerli ürün pazarı, gibi birçok piyasa türünde rekabetin ölçüsü farklı olabiliyor ve eksik rekabetin bulunduğu pazarlarda fiyatlar tüketiciyi zor duruma düşürecek şekilde artabiliyordu.²⁸

Osmanlı ekonomisi, belirli temel ihtiyaç maddelerine belli bir standart oluşturmuştur ve bunlara denetim getirmiştir. Halkın geneline hitap eden ürünler üzerine narh konulmuştur. Genel ihtiyaç dışı ve lüks olarak tabir edilen ürünler ve ithal malları fiyat denetime tabii değildir. Müslüman fıkıhçıların oluşturduğu bir teoriye göre, halkın gerçek ihtiyaç malzemeleri ve lüks mallar arasında bir sınıflandırma yapılmalıdır. Bu teoriye göre ekonomik piyasada, birçok tüccar tarafından ithal edilen lüks malların narh denetimine girmemesinin yanında, günlük pazarda satışa sunulan esas ihtiyaç ürünleriyle yerel ürünler, devletin görevlendirdiği kadı ve muhtesibin uyguladığı narh sistemiyle sıkı gözetim altındadır. Bu ihtiyaç ürünlerine belirlenecek bedel denetimi ile pazardaki fiyat, ölçü, ağırlık ve kalitenin mütemediyen denetlenmesi devletin başı olarak sultanın veya yerel kadının ilk vazifelerindedir ve gerçekten de Osmanlı sultanlarının bu göreve azami derecede önem verdikleri bilinmektedir.²⁹

Narh uygulamasında bazı istisnalar da dikkat çekmektedir. Narh fiyatlandırılmasında bazı hususların göz önünde bulundurulmasına örnek olarak kaliteli mal imal eden ve satışa sunan esnafı normalinden daha yüksek

²³ Doğan, *agm*, s. 84.

²⁴ Genç, *age*, s. 294.

²⁵ Mübahat Kütükoğlu, "1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları", *İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 9, İstanbul 1978, s. 2.

²⁶ Genç, *age*, s. 294-295.

²⁷ Kütükoğlu, "Narh", s. 390.

²⁸ Nuri Zumrud, "Esnaf Birlikleri ve Narh Sistemi", *Balkan ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, Tekirdağ 2019, s. 44.

²⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yayınları, C. 1, İstanbul 2009, s. 83-84.

NARH SİSTEMİ VE ANKARA'DA BİR NARH KAYDI ÖRNEĞİ

bir bedelden satışa çıkmalarına izin verilmesini söyleyebiliriz. Bir narh kaydında, meslektaşları 1 akçeye 125 dirhem ekmek satarken Ekmekçi Mustafa'nın 120 dirhem satmasına izin verildiği görülmektedir.³⁰ Bir diğer dikkat çekici narh fiyatlandırması ise bazı ürünlerin fiyatları üreticinin ürettiği mallara göre olmasıdır. Bir narh kaydında kalemdan fiyatı belirlenirken Üstat İbrahim işi ve Üstat Mehmet işi olanların fiyatları açıklanmıştır.³¹

Sikke tashihlerinden sonra yapılan düzenlemelerde piyasada ürün çeşitleri çok olduğundan hepsine kadılıkça narh verilmesi çok zordur ve zaman gerektirmektedir. Bu sebepten demirbaş ürünlerin satış değerleri tayin edildikten sonra diğerleri, ilgili esnaf loncalarının idarecilerine bırakılmıştır. H.1050/M.1640 tarihli narh defterinde bu duruma örnek olarak devatçılar narhı söylenebilir.³²

19. yüzyılın ortalarına kadar kadılar, narh verme ve narh kontrolü görevlerine devam ettiler. 1851'de Es'ar Nezâreti narh işleriyle uğraşmak üzere teşekkül ettiyse de uzun ömürlü olmayı pek başaramadığından İhtisap Nezâreti'ne bağlı olarak Es'ar Meclisi 1854'te kurulmuştur. Fakat kısa süre sonra bu kurumun da kaldırılmasıyla şehremaneti narh işleriyle ilgilenmeye başlamıştır. Şehremaneti kurumunun meydana gelmesinden sonra et narhının halen kadı tarafından iki yıl boyunca verilmeye devam ettiği belgelerden anlaşılmaktadır. Sicillerde narh kaydı 1856 yılından itibaren artık görülmemektedir. Bundan birkaç yıl sonra da ve fiyatlar serbest piyasada belirlenir olmuş, önce sebze ve meyve hariç, ardından ekmek hariç diğer ürünler üstündeki narh uygulaması kaldırılmıştır. Yiyecek ürünlerine narhın hangi zamanlarda verileceği ihtisap kanunnamelerinde tayin edilmiştir. Narh ilk İstanbul kadısı öncülüğünde verilmiş daha sonra diğer kadılıklara bu fiyat listelerini gösteren belgeler gönderilmiştir. Yeni fiyat listeleri eline ulaşan kadılıklar bunları kendi mahkemelerine bildirir ve bu fiyat listelerini sicil kayıtlarına geçirirlerdi.³³

6. Taşrada Bir Narh Kaydı: Ankara Örneği

İstanbul'da yeni narh belirlendiğinde ürünlerin yeni değerleri taşra şehirlerine de gönderilmiş, buralarda belirlenen narh fiyatları merkeze bildirilmiştir. Taşrada narh kadı öncülüğünde âyan ve eşrafla istişare edilerek tespit edilmiş, daha sonra o yerin yüz ölçümüne göre vali ya da muhafız gibi bir kamu görevlisinin onayı alınmıştır. Bu da merkezdeki ferman ve buyuruldu hükmüne geçmiştir.³⁴

Bu kayıtlardan bir tanesi de Ankara 945 numaralı Şer'îye Sicil Defterindeki H. 19 Safer 1266/M. 4 Ocak 1850) ve H. 19 Safer 1267/M. 24 Aralık 1850 yıllarına ait iki kayıttır. Sözü edilen narh kayıtlarındaki veriler iki yılı karşılaştırmalı şekilde tablo olarak aşağıda verilmiştir.

<u>H. 19 Safer 1266 (M. 4 Ocak 1850)</u>		<u>H. 19 Safer 1267 (M. 24 Aralık 1850)</u>		Değişim Yüzdesi	Kıyas
Türü	Kıymet	Türü	Kıymet		
Etmekçiyân Esnafı					
Nân-ı azîz (1 kıyye)	16 p.	Nân-ı azîz (1 kıyye)	16 p.	0%	Sabit
Nân-ı hâs (1 kıyye)	22 p.	Nân-ı hâs (1 kıyye)	22 p.	0%	Sabit
Kasab Esnafı					
Lahm-i ganem (1 kıyye)	60 p.	Lahm-i ganem (1 kıyye)	60 p.	0%	Sabit
Rûvgan-ı kuyruk (1 kıyye)	110 p.	Rûvgan-ı kuyruk (1 kıyye)	114 p.	3,60%	Artmış
Lahm-i bakar (1 kıyye)	40p.	Lahm-i bakar (1 kıyye)	34 p.	15,00%	Azalmış
Bakkal Esnafı					
Uruş pirinci (1 kıyye)	-	Uruş pirinci (1 kıyye)	-	0%	Sabit
Yabanâbâd pirinci (1 kıyye)	-	Yabanâbâd pirinci (1 kıyye)	-	0%	Sabit
Amasya eriği (1 kıyye)	80 p.	Amasya eriği (1 kıyye)	88 p.	10%	Artmış

³⁰ Halil Sahillioğlu, "Bolu'da Eşya Narh Fiyatları 1669-1679", *Çele Dergisi*, S. 12, Bolu 1964, s. 9.

³¹ Yaşar Yücel, *1640 Tarihli Es'ar Defteri Metnin Türk Harflerine Çevirisi ve Değerlendirilmesi*, Dil Tarih Coğrafya Basım Evi, Ankara 1982, s. 9.

³² Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yayınları, İstanbul 1983, s. 108.

³³ Kütükoğlu, "Narh", s. 390.

³⁴ Kütükoğlu, "Narh", s. 390.

HİCRAN BAYRAKCI

Ufak iğde (1 kıyye)	44 p.	Ufak iğde (1 kıyye)	44 p.	0%	Sabit
Konya kişnişi (1 kıyye)	72 p.	Konya kişnişi (1 kıyye)	-		
Çekirdekli zerdali kurusu (1 kıyye)	48 p.	Çekirdekli zerdali (1 kıyye)	48 p.	0%	Sabit
Zeytin yağı (1 kıyye)	240 p.	Zeytin yağı (1 kıyye)	280 p.	16,60%	Artmış
Asel revak (1 kıyye)	210 p.	Asel revak (1 kıyye)	160 p.	23%	Azalmış
Siyam yağı (1 kıyye)	240 p.	Siyam yağı (1 kıyye)	-		
Oğma peyniri (1 kıyye)	40 p.	Oğma peyniri (1 kıyye)	40 p.	0%	Sabit
Pekmez (1 kıyye)	48 p.	Pekmez (1 kıyye)	52 p.	8,33%	Artmış
Yerli sarımsağı (1 kıyye)	52 p.	Yerli sarımsağı (1 kıyye)	32 p.	38,46%	Azalmış
Soğan (1 kıyye)	16 p.	Soğan (1 kıyye)	8 pare	50%	Azalmış
Yabandan gelen tahin helvası (1 kıyye)	160 p.	Yabandan gelen tahin helvası (1 kıyye)	200 p.	25%	Artmış
Fındık (1 kıyye)	120 p.	Fındık (1 kıyye)	-		
Tokaloğlu zerdali (1 kıyye)	-	Tokaloğlu zerdali (1 kıyye)	-	0%	Sabit
Beypazarı pirinci (1 kıyye)	-	Beypazarı pirinci (1 kıyye)	-	0%	Sabit
Pestil (1 kıyye)	72 p.	Pestil (1 kıyye)	-		
Kaba erik (1 kıyye)	64 p.	Kaba erik (1 kıyye)	-		
Sultan iğde (1 kıyye)	76 p.	Sultan iğde (1 kıyye)	72 p.	5,26%	Azalmış
Çemen (1 kıyye)	24 p.	Çemen (1 kıyye)	-		
Haşaş yağı (1 kıyye)	180 p.	Haşaş yağı (1 kıyye)	200 p.	11,10%	Artmış
Rûvgan-ı sade (1 kıyye)	260 p.	Rûvgan-ı sade (1 kıyye)	240 p.	7,70%	Azalmış
Ceviz içi (1 kıyye)	112 p.	Ceviz içi (1 kıyye)	-		
Ağda (1 kıyye)	84 p.	Ağda (1 kıyye)	96 p.	9,52%	Artmış
Sünme peyniri (1 kıyye)	56 p.	Sünme peyniri (1 kıyye)	60 p.	7,14%	Artmış
Yaban sarımsağı (1 kıyye)	40 p.	Yaban sarımsağı (1 kıyye)	24 p.	40%	Azalmış
Bulama (1 kıyye)	96 p.	Bulama (1 kıyye)	112 p.	16,66%	Artmış
Tahin (1 kıyye)	180 p.	Tahin (1 kıyye)	180 p.	0%	Sabit
Zeytin tanesi (1 kıyye)	120 p.	Zeytin tanesi (1 kıyye)	125 p.	4,16%	Artmış
Fasülye (1 kıyye)	28 p.	Fasülye (1 kıyye)	24 p.	14,28%	Azalmış
Kuşamlı zerdali (1 kıyye)	-	Kuşamlı zerdali (1 kıyye)	-	0%	Sabit
Manav Esnafı					
İncir ma'arezaki (1 kıyye)	88 p.	İncir (1 kıyye)	96 p.	9,10%	Artmış
Güzelhisar üzümü (1 kıyye)	56 p.	Güzelhisar üzümü (1 kıyye)	76 p.	35,70%	Artmış
Siyah üzüm (1 kıyye)	56 p.	Siyah üzüm (1 kıyye)	-		
Tire üzümü (1 kıyye)	56 p.	Tire üzümü (1 kıyye)	76 p.	35,70%	Artmış
Helvacı Esnafı					
Şişe helvası (1 kıyye)	160 p.	Şişe helvası (1 kıyye)	130 p.	18,75%	Azalmış
Tahta helvası (1 kıyye)	140 p.	Tahta helvası (1 kıyye)	160 p.	14,30%	Artmış

NARH SİSTEMİ VE ANKARA'DA BİR NARH KAYDI ÖRNEĞİ

Tahin helvası (1 kıyye)	160 p.	Tahin helvası (1 kıyye)	180 p.	12,50%	Artmış
Leblebici Esnafı					
Sade leblebi (1 kıyye)	44 p.	Sade leblebi (1 kıyye)	36 p.	18,20%	Azalmış
Kızarmış leblebi (1 kıyye)	62 p.	Kızarma leblebi (1 kıyye)	40 p.	35,50%	Azalmış
Duhâncı Esnafı					
Samsun duhâni (1 kıyye)	200 p.	Samsun duhâni (1 kıyye)	220 p.	10%	Artmış
Canik duhâni (1 kıyye)	200 p.	Canik duhâni (1 kıyye)	220 p.	10%	Artmış
Döğülmüş kahve (1 kıyye)	480 p.	Döğülmüş kahve (1 kıyye)	720 p.	50%	Artmış
Ova duhâni (1 kıyye)	140 p.	Ova duhâni (1 kıyye)	180 p.	28,60%	Artmış
Aydın duhâni a'lâsı (1 kıyye)	320 p.	Aydın duhâni (1 kıyye)	-		
Nalbant Esnafı					
At nalı (1 kim)	260 p.	At nalı (1 kim)	260 p.	0%	Sabit
Merkeb nalı (1 kim)	120 p.	Merkeb nalı (1 kim)	120 p.	0%	Sabit
Katır nalı (1 kim)	240 p.	Katır nalı (1 kim)	240 p.	0%	Sabit
Pastırmacı Esnafı					
A'lâ pastırma (1 kıyye)	180 p.	A'lâ pastırma (1 kıyye)	180 p.	0%	Sabit
Sucuk (1 kıyye)	220 p.	Sucuk (1 kıyye)	220 p.	0%	Sabit
Ednâ pastırma (1 kıyye)	140 p.	Ednâ pastırma (1 kıyye)	140 p.	0%	Sabit
Tekneci Esnafı					
Tuz (1 yarım)	80 p.	Tuz (1 yarım)	80 p.	0%	Sabit
Çıra (1 kıyye)	8 pare	Çıra (1 kıyye)	8 pare	0%	Sabit
Mercimek (1 kıyye)	-	Mercimek (1 kıyye)	-	0%	Sabit
Kil (1 kıyye)	7 pare	Kil (1 kıyye)	10 pare	42,85%	Artmış
Kömür (1 kıyye)	10				
Bulgur (1 kıyye)	7 pare	Bulgur (1 kıyye)	10 pare	42,85%	Artmış
Demirci Esnafı					
Şivat demiri (1 kıyye)	110 p.	Şivat demiri (1 kıyye)	90 p.	18,20%	Azalmış
Yalman saban demiri burunlaması	100 p.	Yalman saban demiri burunlaması	100 p.	0%	Sabit
Çelikleme	40 p.	Çelikleme	40 p.	0%	Sabit
Kaya eğrisi (1 kıyye)	180 p.	Kaya eğrisi (1 kıyye)	160 p.	11,10%	Azalmış
Kazma burunlaması	50 p.	Kazma burunlaması	50 p.	0%	Sabit
Sabuncu Esnafı					
Aydın sabunu (1 kıyye)	200 p.	Aydın sabunu (1 kıyye)	220 p.	10%	Artmış
Girit sabunu (1 kıyye)	300 p.	Girit sabunu (1 kıyye)	300 p.	0%	Sabit
Mum (1 kıyye)	230 p.	Mum (1 kıyye)	220 p.	4,34%	Azalmış
Bezir (1 kıyye)	180 p.	Bezir (1 kıyye)	3 pare	98,33%	Azalmış
Börekçi Esnafı					
Simit ve çörek (1 kıyye)	34 p.	Simit (1 kıyye)	34 p.	0%	Sabit

HİCRAN BAYRAKCI

Kadayıf (1 kıyye)	42 p.	Kadayıf (1 kıyye)	40 p.	4,76%	Azalmış
Kâhi (1 kıyye)	72 p.	Kâhi (1 kıyye)	72 p.	0%	Sabit
Mumcu Esnafı					
Mum (1 kıyye)	230 p.	Mum (1 kıyye)	220 p.	4,34%	Azalmış
Bezir (1 kıyye)	180 p.	Bezir (1 kıyye)	3 pare	98,33%	Azalmış

Tablo 1: *Ankara'nın 1266 ve 1267 Yılı Narh Fiyatları Kıyaslaması*³⁵

Belgelerin tarihlerine bakıldığında her iki yılda da hicri yılın ikinci ayı olan Safer ayının 19. günü fiyatların belirlendiği görülmektedir. Fiyatlar belirlendikten sonra belgeye kaydediliş şekli her ürünün satıcı esnafına göre sınıflandırılmış ve ona göre kaydedilmiştir. Narh kaydında 14 ayrı esnaf grubu göze çarpmaktadır. *Etmekçiyan* esnafı listede ilk sırada yerini almış, ikinci olarak da kasap esnafı fiyat listesi verilmiştir. İki temel gıda maddesi olan ekmek ve et üzerinden yıllık artış değerlendirmesi yapıldığında et ve ekmek fiyatlarında bir değişim yaşanmamıştır. Fiyatlar sabit kalmıştır. En fazla artış %50 ile dövülmüş *kahvede* görülmekte 1266 yılında 480 pareye satılırken 1267 yılında 720 pareden fiyatı belirlenmiştir. İlk yıl 16 pareye satılırken ikinci yıl 8 pareden satılmıştır. Dövülmüş kahvedeki %50'lik artışın sebebi ise ayrı bir araştırma konusudur. Kahve tüketimindeki talep artışı nedeniyle böyle bir sonuç ortaya çıkması muhtemeldir. Ayrıca *soğan* fiyatında da %50'lik bir azalma vardır. Manav esnafının sattığı *Güzelhisar üzümünde* %35'lik bir artış gözlenmektedir. Üzümün fiyatı 56 pareden 76 pareye yükselmiş ve hatırı sayılır bir artış olmuştur. Yabandan gelen *tahin helvasında* %25'lik bir artış olmuş, 1 kıyyesi 160 pareye satılırken ikinci yıl 1 kıyyesi 200 pareye satılmaya başlanmıştır. Muhtemelen ithal ürün olduğu için böyle bir artış söz konusu olmuştur. Temel gıda maddelerinden bir diğeri olan *zeytinyağı* da ilk yıl 240 pareye satılırken diğer yıl 280 pareden satılmış ve %16'lık bir artışa maruz kalmıştır. *Yerli sarımsağın* 1 kıyyesi 52 pareden 32 pareye düşmüş, *yaban sarımsağı* da 40 pareden satılırken 24 pareye düşmüş ve %40'lık bir düşüş yaşamıştır. Soğan fiyatındaki düşüşle birlikte değerlendirildiğinde sene içinde soğan ve sarımsak üretimin fazla olduğu sonucuna varılabilir. Dikkat çekici bir diğer fiyat değişimi ise *bezir* fiyatında yaşanmıştır. İlk kayıta 180 pareden satılırken ikinci kayıta fiyatı 3 pareye düşmüş ve %98'lik bir fiyat azalması olmuştur. *Duhâncı* esnafının fiyat listesine bakıldığında bütün ürünlerin fiyatlarında bir artış vardır. *Samsun Duhânının* 1 kıyyesi ilk yıl 200 pare iken ikinci yıl 220 pare olarak belirlenmiştir. %10'luk bir artış söz konusudur. *Canik Duhânının* 1 kıyyesi ilk yıl 200 pare iken ikinci yıl 220 pareye yükselmiştir ve %10'luk bir artış göze çarpmaktadır. *Ova Duhâni* kıyyesi ilk yıl 140 pare iken ikinci yıl 180 pareye çıkmıştır. %28'lik bir artış yaşamıştır. Nalbant esnafında ise 3 kalem ürünün fiyatında iki yılda da bir değişiklik olmamış *at nalı* 260 pareden, *merkep nalı* 120 pareden, *katır nalı* ise 240 pareden fiyatlandırılmıştır. *Demirci* esnafında 5 kalem maldan 3 tanesi sabit kalmış diğer ikisinde ise fiyat düşüşü yaşanmıştır. *Nalbant* esnafındaki fiyatların sabit kalmasındaki sebep demir fiyatlarının değişmemesi olabilir. *Aydın sabunun* fiyatı 200 pareden 220 pareye yükselerek %10'luk bir artış yaşamıştır. Simit'in fiyatı ise her iki yılda 34 pare ile aynı kalmıştır. 1 kıyye kadayıf fiyatında ise 42 pareden 40 pareye düşerek %4.7'lik bir düşüş olmuştur. Demirci esnafına verilen *kazma burunlamasının* fiyatı ise her iki yılda da 50 pare ile sabit kalmıştır. Bir tekneci esnafı ürünü olan *tuz* da yine fiyatı 80 pare ile sabit kalan bir üründür. Tekneci esnafının bir diğer ürünü olan *kilin* ise 1 kıyye fiyatı ilk yıl 7 pare iken ikinci yıl 10 pareye yükselerek %42.8'lik bir artış kayda geçmiştir. Bakkal esnafı ürünü olan *Sultan iğdesinin* 1 kıyye fiyatı ilk yıl 76 pare iken ikinci yıl 72 pareye düşerek %5.2'lik bir azalış yaşamıştır. Verilen narh kaydında bazı ürünlerin her iki yılda da fiyatları kayda geçmemiştir. Buna örnek olarak *Beypazarı Pirinci* ve *Tokaloğlu zerdalinin* 1 kıyye fiyatları gösterilebilir. Yine en çok ürün çeşitliliğine sahip Bakkal esnafı ürünlerinden bir diğeri olan *Haşaş yağı* ilk yıl kıyye fiyatı 180 pare iken ikinci yıl 200 pare olarak belirlenmiş ve %11.1'lik bir artış kayda geçmiştir. *Sünme peynirinin* fiyatı ilk yıl 56 pareden satışa sunulurken ikinci yıl fiyatı 60 pareye çıkmıştır. Sünme peynirinin fiyatında %7.1'lik bir artış olmuştur. Bir bakkal esnafı ürünü olan *bulama* ise ilk yıl 96 pareden satılmış ikinci yıl fiyatı ise 112 pare olarak belirlenmiştir. Artış oranı ise %16'dır. İlk yıl fiyatı 24 pare olarak belirlenen *çemenin* ikinci yıl fiyatı kayda geçmemiştir. Yine ikinci yıl fiyatı kayda geçmeyen bir diğer ürün ise *findıktır*. İlk yıl 1 kıyyesi 120 pare olarak kayda geçmiş fakat ikinci yıl fiyatı belirlenmemiştir. *Rüvgan-ı sade* ise ikinci yıl düşüş yaşamış bir üründür. İlk yıl 1 kıyye fiyatı 260 pare iken ikinci yıl 240 pareye düşmüştür. %7'lik bir azalma söz konusudur. *Ceviz iğdinin* 1 kıyye fiyatı ilk yıl 112 pare iken ikinci yıl fiyatı belirlenmemiştir. Yine *çemen* ürünü de ikinci yıl fiyat belirlenmesine tabi tutulmamıştır. İlk yıl 1 kıyyesi 24 pareden satışa sunulmuş fakat ikinci yıl fiyatı kayda geçmemiştir. *Amasya eriğinin* ilk yıl kıyye fiyatı 80 pare iken ikinci yıl 88 pareye yükselmiştir. Bu üründe %10'luk bir artış yaşanmıştır. *Uruş Pirinci* ve *Yabanabad Pirinci* de Beypazarı Pirinci gibi fiyat belirlenmesine tabi tutulmamıştır. *Ufak iğdenin* 1 kıyyesi 44 pare fiyatı ile

³⁵ Hicran Bayrakçı, 945 Numaralı Şer'îye Sicil Defterine Göre (1849-1850) Ankara'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2011, s. 11- 12.

NARH SİSTEMİ VE ANKARA'DA BİR NARH KAYDI ÖRNEĞİ

her iki yılda da bedeli sabit kalmıştır. *Asel Revak* ilk yıl fiyatı 210 pare iken ikinci yıl fiyatı ise 160 pareye düşmüştür. %23'lük bir düşüş söz konusudur. Yine ilk yıl fiyatı belirlenip ikinci yıl fiyatı belirlenmeyen bir diğer ürün ise *Siyam yağdır*. İlk yıl fiyatı 240 paredir ikinci yıl fiyatı kayda geçmemiştir. İlk yıl 1 kıyye fiyatı 120 pare olan zeytinin ikinci yıl fiyatı 125 pare olarak belirlenmiştir. %4'lük bir artış yaşanmıştır.

Narh defterindeki diğer ürünlerde ise çok fazla değişiklik gözlenmemiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin taşrasında bazı ürünlerin fiyatlarında istikrar sağlandığını göstermektedir.

Ürün	Miktar/ kıyye	Guruş/pare	Ürün	Miktar/kıyye	Guruş/pare
Sade yağ	1	167	Pekmez	1	40
Asel	1	96	Soğan	1	9
Siyah üzüm	1	36	Sarımsak	1	46
İncir	1	66	Sabun	1	168
Ala Dağ üzümü	1	42	Bezir	1	126
Fındık	1	72	Mum	1	142
Badem	1	180	Kil	1	9
Sumak	1	72	Tuz	1	46
Kışniş	1	72	Zeytin	1	48
Pestil	1	48	Lahm-ı ganem	1	45
Süzme peynir	1	48	Lahm-ı keçi	1	42
Oğma peyniri	1	46	Lahm-ı bakar	1	24
Ceviz içi	1	84	Hamur ekmek	1	9
Erik kurusu	1	72	Hamur pide	1	..
Zerdali kurusu	1	72	Francala	1	..
Tahin helvası	1	108	Kuyruk	1	60
Tahta helvası	1	84	İç yağı	1	53
Üzüm helvası	1	90			

Tablo 2: H. 1220 yılının Ankara Kış Narhı Fiyatları³⁶

H. 1220 yılında verilen kış narhına göre *hamur ekmeğin* fiyatı 9 pare olarak belirlenmiştir. Bundan 46 yıl sonra yani H. 1266 yılında ise Nan-ı aziz olarak geçen ekmek fiyatı ise 22 pare olarak kaydedilmiştir. H. 1220 yılında *Lahm-ı ganem* (koyun eti) 1 kıyyesi 45 pare olarak kayda geçmiştir. H. 1266 yılında ise 60 pare olarak kaydedilmiştir. *Lahm-ı bakar* (sığır eti) ise H. 1220 yılında 24 pare iken H. 1266 yılında 34 pareye yükselmiştir. *Kuyruk yağı* H. 1220 yılında 60 pare iken H. 1266 yılında 110 paredir. Değişmeyen fiyatı ile dikkat çeken ürün ise *kışniş*. *Kışniş* H. 1220 ve H.1266 yılında da 72 pare olarak belirlenmiştir. *Pekmezin* 1 kıyyesi H. 1220 yılında 40 pare olarak belirlenirken H. 1266 yılında 52 pare olarak kayda geçmiştir. H. 1266 yılında *Zeytinin* kilosu 120 pare olarak kayda geçerken H. 1220 yılında kıyyesi 48 paredir. *İncirin* kıyyesi H. 1220 yılında 66 pare iken H. 1266 yılında 88 paredir. H. 1120 yılında 84 pare olarak kayda geçen *ceviz içi* H. 1266 yılında 112 pare olarak kayda geçmiştir. *Soğanın* kıyyesi H. 1220 yılında 9 pare iken 44 yıl sonra belirlenen kıyye fiyatı 16 paredir. *Sarımsak* H. 1266 yılında 52 pare iken H. 1220 yılında 46 pare olarak kayda geçmiştir. *Fındığın* kıyyesi H. 1220 yılında 72 pare olarak belirlenmiş H. 1266 yılında ise 120 pareye çıkmıştır. H. 1220 yılında *Oğma Peynirin* kıyyesi 46 pare iken H. 1266 yılında fiyatında bir düşüş yaşanmış ve kıyyesi 40 pareye düşmüştür. Bu duruma bakarak peynir üretiminin fazlalaştığı söylenebilir. *Siyah üzüm* ise H. 1220 yılında 36 pare iken H. 1266 yılında 56 pareye yükselmiştir. *Aselin* (bal) bir kıyye fiyatı H. 1220 yılında 96 pare iken 46 yıl sonra verilen narhta fiyatı ise 210 pare olarak kayda geçmiştir. *Tahin helvası* fiyatı H. 1266 yılında 160 pare olarak kayda

³⁶ BOA. AŞS/889-35.

geçerken H. 1220 yılında 108 paredir. *Tahta helva* ise H. 1220 yılında 84 pare iken H. 1266 yılında 140 pare olmuştur. *Tuzun* bir kıyyesi H. 1220 yılında 46 pare iken H. 1266 yılında 80 pare olmuştur. *Kilin* fiyatı H. 1220 yılında 9 pare iken H. 1266 yılında 7 pareye gerilemiştir. H. 1220 yılında 142 pare olan *Mum* H. 1266 yılında 230 pareye yükselmiştir. Mumun fiyatının diğer ürünlere kıyasla yüksek olmasının sebebi kullanımının fazla olması sebebi ile talebinin fazla olmasından kaynaklanmış olabilir. H. 1220 yılında *Bezirin* fiyatı 126 pare iken H. 1266 yılında 180 pareye yükselmiştir.

SONUÇ

Genel bir değerlendirme yapacak olursak Osmanlı Devleti halkının refahını iktisadi yönden ön planda tutmuştur. Bunu düzenli bir şekilde tutulan narh defterlerinden çıkarmak mümkündür. İslam ekonomisinde narh çok gerekli görülmemişse de fiyatlara müdahale edilmesi ihtiyacıyla narh, Osmanlı iktisadi hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Osmanlı narh belirlenmesinde ve bunların kaydının tutulmasında aşırı titizlik göstermiştir. Fiyatları ve kaliteyi son dönemlerine kadar sürekli kontrol altında tutmuştur. Ekonomik otoritenin de kimde olduğunu hatırlatan narh kayıtları, arşiv belgelerini doldurmuş ve bu otoriteyi kadı sicillerindeki taşra kayıtlarıyla imparatorluğun her yerine ilan etmiştir. Narh verilirken devlet otoritesinin yanında esnafın önde gelenlerinin fikirlerinin de alındığını görüyoruz. Üretici, tüketici ve satıcının zarar etmemesi için her ne gerekiyorsa yapılmış ve fiyat listeleri belirlenirken uzlaşma ile bir orta yol bulunmuştur. Muhtesip esnaf ve tüketiciyle sürekli etkileşimde olduğu için her iki taraf için de kâr zarar oranlarını değerlendirmiş ve buna göre fiyat listeleri ortaya çıkmıştır. Esnafın kanunlarla belirlenen oranların dışında kâr etmemelerine dikkat edilmiş ve bu konuya titizlikle riayet edilmiştir. Esnaf sıkı denetim altında tutulmuştur. Ankara'nın 1849-1850 tarihlerindeki narh kaydında da anlaşılacağı üzere ekonomik hayatın düzenli ve olağan seyrettiğini söyleyebiliriz. Bu tarihten 44 yıl önceki H. 1220(M. 1806) bir narh kaydına kıyasla fiyatların değiştiği ve genellikle ürün bedellerinin yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bazı ürünlerde düşüş yaşandığı da gözlenmiştir. Oğma peynirinin fiyatı H. 1220 (M. 1806) yılında 46 pare iken H. 1266 (M. 1850) tarihinde fiyatı 40 pare olarak belirlenmiştir. Bu durum peynir türünün üretiminin fazlalaştığına delildir.

Siyasi perdede her ne yaşıyorsa bu Anadolu eyaletlerinin merkezi konumundaki Ankara'yı ekonomik olarak fazla etkilemiş görünmemektedir. Lakin halkın alım gücünün ne durumda olduğu ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Narh kayıtları Osmanlı ekonomik iktisadi ve sosyal sistemini anlamada önemli başvuru kaynaklarıdır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

BOA. AŞS/945-28,64.

BOA. AŞS/889-35.

2. Araştırma ve İnceleme Kaynakları

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimaî Tarihi*, YKY, İstanbul 2018.

ALATLI, Alev, *Batı'ya Yön Veren Metinler I*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015.

BARCAN, Ömer Lütfü, "15. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tespit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, C. 1, S. 5, Ankara 1942, ss. 326-340.

BAYRAKCI, Hicran, *945 Numaralı Şer'îye Sicil Defterine Göre (1849-1850) Ankara'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2011.

DOĞAN, Ahmet, "Bahçesaray Para Vakıfları Üzerine Tespitler", *Son Bozkurt Mustafa Abdülcemil Kırımoglu Armağanı*, Haz. Sadettin Yağmur Gömeç, Pınar Yiğit Türker, Sonay Ünal ve Abdul Metin Çelikbilek, Berikan Yayınevi, Ankara 2023, ss.61-103.

ERDOĞDU, İbrahim, "Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisab Müessesesi ve Muhtesiblik Üzerine Bir Deneme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara 2000, S. 11, ss. 123-145.

GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018.

NARH SİSTEMİ VE ANKARA'DA BİR NARH KAYDI ÖRNEĞİ

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yayınları, C. 1, İstanbul 2009.

KALLEK, Cengiz, "Narh Konusuna Yeniden Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Konya 2006, ss. 258-268.

KALLEK, Cengiz, "Narh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, ss. 387-389.

KAZICI, Ziya, "Hisbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, ss. 133-143.

KÖKTAŞ, Altuğ Murat, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Piyasa Düzenlemeleri: 1500-1700 İstanbul Kadı Sicillerinde Narh Uygulamaları", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 2, Niğde 2016, ss. 222-242.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, "Narh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32 İstanbul 2006, ss. 390-391.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yayınları, İstanbul 1983.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, "1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları", *İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 9, İstanbul 1978, ss. 1-86.

PEIRCE, Leslie, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Bolu'da Eşya Narh Fiyatları 1669-1679", *Çele Dergisi*, S. 12, Bolu 1964, ss. 8-16.

TABAKOĞLU, Ahmet, *Osmanlı Mali Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

TAŞ, Hülya, "İhtisab Mukâta'ası Verilerinin Şehir Ekonomisi Açısından Anlamı: Ankara Örneği", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:8, S. 13, 2007/2, ss. 409-436.

YÜCEL, Yaşar, *1640 Tarihli Es'ar Defteri Metnin Türk Harflerine Çevirisi ve Değerlendirilmesi*, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1982.

ZUMRUD, Nuri, "Esnaf Birlikleri ve Narh Sistemi", *Balkan ve Yakınoğu Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, Tekirdağ 2019, ss. 40-48.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

